

УДК 329.055.2–028.81(477)

**ПРАВИЙ РАДИКАЛІЗМ ЯК
СУСПІЛЬНО–ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ В УКРАЇНІ
RIGHT RADICALISM AS A SOCIO–POLITICAL
PHENOMENON IN UKRAINE**

Васильчук Є. О.,

доктор політичних наук, доцент кафедри філософії, політології та українознавства, Київський національний університет технологій та дизайну (Київ, Україна), vasilchuk220384@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7119-5971>

Vasylchuk E. O.,

Doctor of Political Sciences, assistant professor of philosophy, political science and Ukrainian, Kyiv National University of Technology and Design (Kyiv, Ukraine), vasilchuk220384@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7119-5971>

Проаналізовано правий радикалізм як суспільно–політичне явище в Україні. Зазначено, що це явище є комплексом ідей, принципів, програмних настанов і соціальних практик, основою яких є різноманітні модифікації етнічного націоналізму. Констатується, що суб'єкти правого радикалізму в Україні у своїй діяльності поєднують легальні (проведення масових агітаційних і протестних заходів, участь у виборчих кампаніях тощо) та підпільні методи діяльності екстремістського характеру.

Ключові слова: правий радикалізм, суспільно–політичні процеси, політичне насильство, загрози.

The analysis of right radicalism as a social and political phenomenon in Ukraine is analyzed. It is noted that this phenomenon is a set of ideas, principles, programmatic guidelines and social practices, based on various modifications of ethnic nationalism. It is noted that the subjects of right radicalism in Ukraine combine in their activities legal (mass campaigning and protest actions, participation in election campaigns, etc.) and underground methods of extremist activity.

Keywords: right radicalism, socio–political processes, political violence, threats.

Постановка проблеми. Термін «радикалізм» змістовно наближається до понять «крайність» та «надмірність». Своєю чергою, такі ототожнення вказують на проблемний характер виявів радикалізму в реальному політичному житті, адже переважно насильницький, позаконсенсусний спосіб розв'язання накопичених у суспільстві суперечностей, який відстоюють сучасні політичні радикали, становить неабияку загрозу для демократичного розвитку суспільства і держави.

У масовій свідомості явище радикалізму має досить широке трактування. Воно поєднує ідеологію, що містить принципи нігілізму, різних форм нетерпимості й інтолерантності, та специфічну соціально–політичну практику, прихильники якої прагнуть досягти своїх цілей, не зважаючи на наявні суспільні умови, потреби й інтереси політичних, національних, мовних і релігійних груп. Через це в науковій та публіцистичній літературі, публічних виступах державних, політичних і громадських діячів або в побутовому спілкуванні радикалізм нерідко ототожнюється з екстремізмом.

Проте ці явища не є однопорядковими. У реальному житті вони зазвичай взаємозумовлюються: радикалізм виконує роль своєрідного соціально–психологічного складника,

мотиватора й ідейного обґрунтування специфічної поведінкової практики окремих індивідів, груп та спільнот, спрямованої на досягнення суспільних змін насильницьким шляхом. Недостатня розмежованість цих дефініцій досить часто призводить до плутанини в розумінні реального впливу суб'єктів радикалізму й екстремізму на соціально–політичну ситуацію в країні та визначенні параметрів загрози цього впливу.

У сучасній науковій літературі сформовано неоднозначне ставлення до феномена політичного радикалізму. З одного боку, він розглядається як конструктивний механізм прискорення нагальних суспільних реформ, активізації потягу до художньої творчості, економічної підприємливості та громадської самодіяльності, сповіщення суспільства про відхилення і деформації, наявні в певних сферах суспільного життя. Поряд із цим указується й на його деструктивний характер, що виявляється в реалізації максималістських бажань суспільних змін «тут і зараз», які можуть реалізовуватися всупереч очікуванням, позиціям і настроям окремих індивідів та соціальних верств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою правого радикалізму тривалий час займаються такі автори, як А. Аршинова, С. Алленов, М. Мінкенберг, Х. Функе, А. Шехонова та ін. Проте автор здійснив спробу розглянути розвиток цього явища у межах вітчизняних соціополітичних реалій, що й визначає актуальність пропонованої статті.

Метою статті є аналіз теоретичних аспектів дослідження феномена правого радикалізму.

Виклад основного матеріалу. Потужний деструктивний вплив, що здійснюється суб'єктами політичного радикалізму на масову, групову й індивідуальну свідомість, зумовлюється схильністю до застосування ними агітаційно–пропагандистських засобів шокуючо–емоційного впливу, безкомпромісністю та фанатичною вірою носіїв радикалістського світогляду в правильність власних ідеологічних постулатів та непогрішимість лідерів. Радикалістські настрої населення в пореформений період, як зазначає А. Аршинова, формуються, насамперед, на основі уявлення про силу маси, що заперечує попередній досвід та традиції. Радикалістські ідеологеми й екстремістські настрої, на думку дослідниці, апелюють передусім до архаїчних цінностей і практик, а саме: культу сили, маси, натовпу, ігнорування раціональних засад соціальних комунікацій тощо [2, с. 3].

Ідеологічні доктрини радикально налаштованих суб'єктів політики мають свою специфіку. У загальному сенсі ідейна картина світу суб'єктів політичного радикалізму є дуалістичною: це впливає з необхідності встановлення й ідентифікації «своїх» та висуванні претензій до «чужих», що супроводжується постійними пошуками уявних «ворогів». Ідеологічні доктрини суб'єктів політичного радикалізму є гранично нігілістичними та цинічними, адже досягнення ними своїх цілей передбачає свідоме ігнорування та демонстративне

відкидання прав і свобод інших осіб, легітимізує застосування щодо них насильства з боку активістів радикально налаштованих угруповань. Через це суб'єкти політичного радикалізму не налаштовані на будь-які компромісні, консенсусні принципи розв'язання наявних у суспільстві проблем, не розуміють цінності мирного врегулювання суперечливих питань суспільного розвитку. Суб'єкти політичного радикалізму спрямовують ідеологічні впливи насамперед на маргіналізовані та депривовані прошарки населення, експлуатуючи проблематику соціально-економічних негараздів, суспільно-політичних суперечностей, конфліктів на міжнаціональному й міжконфесійному ґрунті тощо.

Волюнтаристське бажання прискорити суспільні зміни без урахування впливу об'єктивних чинників розвитку суспільних процесів зумовлює появу окремих індивідів, груп та спільнот, чия діяльність призводить до порушення прав і свобод інших осіб, спричинює розбалансування системи суспільних відносин, дезорганізацію владно-політичних інститутів. Такі крайнощі та надмірність методів і засобів, що застосовуються для досягнення суспільних змін, кристалізуються в екстремістській практиці.

Одним із найбільш суспільно небезпечних радикалістських виявів є т.зв. правий радикалізм, виразниками якого є політичні сили, що орієнтуються на збереження традицій наявного суспільного ладу або повернення минулого, постулюють антиреформістські гасла та прихильність до традиціоналістських, консервативних цінностей.

У дискусіях щодо сутності правого радикалізму та його взаємозв'язку з екстремізмом і тероризмом сучасні науковці не дійшли єдиної думки. Так, С. Погорельська дотримується думки про те, що правий радикалізм є надзвичайно багатомірним явищем, а тому можливо зафіксувати лише його зовнішньостилістичні ознаки і вияви [7, с. 13].

На думку К. Мудде, праворадикальними є рухи, які спираються на ідеології, побудовані з урахуванням трьох елементів:

- натовізму, тобто дискримінації некорінних груп, що проживають на території певної держави;
- авторитаризму, що передбачає жорстке придушення будь-яких альтернативних течій та думок;
- популізму, тобто використання спекулятивних методів та прийомів із загравання з населенням [цит. за: 9, с. 143].

М. Мінкенберг розуміє правий радикалізм як «...політичну ідеологію, що базується на ультра націоналістичних уявленнях і спрямовується проти ліберальної демократії та її основних цінностей – свободи й рівності» [5, с. 18]. Згадуваний ультра націоналістичний компонент є акцентом у різних критеріях національної ідентифікації, що їх цей науковець визначає як «авторитарно-фашистські», «расистські», «ксенофобські» та «релігійно-фундаменталістські» [5, с. 18–19].

На відміну від радикалізму, правий екстремізм визначається як сукупність ціннісних та поведінкових стереотипів, а також організованих і спонтанних акцій, які утверджують морально або

релігійно обґрунтовану нерівність, пропагують етнічну однорідність нації, підкреслюють перевагу спільноти над індивідом, заперечують ціннісний плюралізм та спрямовуються проти процесів демократизації суспільства [цит. за: 1, с. 5].

Схожим є визначення сутності правого екстремізму, запропоноване Х. Функе і Л. Ренсманном, що розглядають це явище як «... конгломерат антидемократичних рухів, в основі яких перебувають антигегемоністські та антиуніверсалістські ідеології «етнічної» нерівності та ненависті, ізоляції та переслідування того, що відрізняється від стандартних норм, тобто меншин й інакодумців, расизм, антисемітизм і націоналізм» [8, с. 75].

Таким чином, сучасні дослідники розглядають правий радикалізм та екстремізм здебільшого як ідейно-політичне явище, а не соціально-деструктивну діяльність.

Більш аргументоване роз'яснення кореляції правого радикалізму й екстремізму дає А. Шеховцов. На його думку, правий радикалізм є ідеологією, що ґрунтується на ідеї збереження, реалізації та відтворення етнічно і культурно однорідного типу суспільства в межах ліберально-демократичної системи [9, с. 143]. З огляду на це, ідеології партій, які відстоюють таку позицію шляхом насильницьких дій, як зазначає А. Шеховцов, доцільно визначити як «правий екстремізм» [9, с. 144]. Іншими словами, носії та прихильники ультраправих ідей набувають статусу «екстремістів» за умови здійснення спроб практичного втілення цих ідей. Проте в реальному житті зазвичай праворадикальні ідеї та спроби їх утілення перебувають поряд, а тому їхнє розмежування є досить умовним.

Загалом політичні сили можуть бути віднесені до екстремістських і радикальних за різних обставин. Як уже зазначалося вище, у межах буденно-побутового сприйняття статус політичних радикалів, а подекуди й екстремістів, закріплюється за суб'єктами політики, які сповідують нетрадиційні або неконвенціональні методи політичної боротьби, що виходять за межі норм домінантної політичної культури. З політико-правового погляду екстремістськими можуть уважатися, насамперед, політичні сили, протиправність учинків яких встановлено і доведено у визначеному законом порядку. Ознаками екстремістської діяльності, що підлягає кримінальному переслідуванню, є спроби насильницької зміни засад конституційного ладу й посягання на територіальну цілісність країни; посягання на безпеку держави; пропаганда насильства, війни, виключності або неповноцінності громадян залежно від їхнього соціального статусу, релігійних переконань, національної або мовної приналежності, скоєння актів вандалізму щодо державних символів, культових споруд тощо; поширення інформації провокаційного, антидержавницького спрямування, що підриває авторитет і престиж органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави.

Отже, попри певний позитивний потенціал, що містить радикалізм, за умови, передусім, поглиблення соціальних катаклізмів він може трансформуватися в різноманітні форми соціально-деструктивної практики, зокрема, й в екстремістську діяльність, яка загрожує стабільному і безпечному існуванню людини, суспільства й держави. З огляду це, перед сучасними науковцями об'єктивно постає завдання щодо необхідності фіксації межі, за якою радикальні гасла перетворюються на суспільно небезпечні практики, а радикалістські ідеї стають засобом обґрунтування політичного насильства.

У цілому, небезпечність цих виявів убачається в тому, що за певних соціальних умов вони стають своєрідним «периферійним полем» для терористичної діяльності, адже в їхніх межах формуються соціально-деструктивні ідеї, консолідуються індивіди, які будь-що прагнуть досягти своїх політичних цілей, а тому допускають і схвалюють застосування насильства щодо своїх опонентів.

Представники правого радикалізму є найбільш схильними до експлуатації релігійних настроїв та національних почуттів із відстоюванням цінності таких символів, як «нація», «етнос», «ґрунт», «державна», «кровна спорідненість», «сакральна релігійність» тощо. Використання зазначених символів дає змогу досить швидко мобілізувати своїх прихильників, які сприймають декларовані суб'єктами правого радикалізму ідеологеми не крізь призму раціонально-прагматичного освоєння, а як своєрідні ерзац-релігійні постулати, правильність яких не викликає жодних сумнівів. Таке сприйняття досягається насамперед через нерозвиненість політичної та правової культури населення, наявність у масовій свідомості стійких архаїчних етнорелігійних стереотипів тощо.

Це посилює ідейну згуртованість радикальних угруповань, забезпечує ідентифікацію шляхом поділу на «своїх» та «чужих», відтворює належне обґрунтування деструктивних практик цих об'єднань. Важливе місце в цьому посідає конструювання міфів, що поєднують спроби раціонального пояснення реальності та ментальні уявлення про неї. У цілому, призначення політизованої міфології полягає в необхідності створення образів, які б підмінювали реальний стан речей і дозволяли «вимикати» в активістів праворадикальних угруповань почуття відповідальності та спроможність до аналітичного осмислення дійсності. Це, своєю чергою, робить можливим суттєво підвищити ефективність суґестивних практик праворадикальних ідеологів.

Використання какофонії символів, міфів, смислів, цінностей націоналізму сприяє виробленню специфічної картини світу для представників праворадикальних угруповань, що дає їм змогу визначити власних уявних «ворогів», на яких спрямовуватиметься агресія, забезпечити стійкі соціально-психологічні та структурно-функціональні зв'язки всередині власних спільнот. Протистояння із суспільством

редукується ними не лише до спроб повалення суспільного ладу або захоплення влади, а насамперед до створення особливої культурної підсистеми, що протистоїть базовому культурному комплексу і дозволяє забезпечити реалізацію специфічних ідейно-культурних запитів своїх представників. Іншими словами, ідейний базис праворадикальних угруповань є результатом специфічного переосмислення і трансформації наявних соціальних норм, цінностей, смислів та відтворення власних, автономних від суспільства або альтернативних щодо нього соціокультурних мікросистем, які декларують волонтаристське бажання відігравати провідну роль у суспільстві, використовуючи насильницькі, деструктивні форми й методи з метою досягнення своїх цілей.

Ідеологія правого радикалізму не є завершеним, концептуально оформленим продуктом. Зазвичай ідейною матрицею праворадикальних угруповань є різні версії націоналістичної ідеології, до яких еклектично долучаються концепти інших ідеологічних доктрин, релігійних концепцій або найбільш яскраві та незвичні гасла, здатні здійснювати шокуючий вплив на масову, групову й індивідуальну свідомість. Водночас роль націоналістичної компоненти політико-ідеологічних доктрин праворадикальних угруповань є визначальною, адже саме вона дозволяє акцентувати єдність та невіддільність правих радикалів від національних традицій, підкреслити їхню відданість обраній нації, етносу, сакральній релігійній доктрині, державі.

Світоглядно-ідеологічна картина світу, пропонує ідеологами правого радикалізму, має виключно суб'єктивно-ідеалістичний характер, з акцентом на необхідності створення нового типу людини з екстраординарними вольовими якостями, здатною на самозречення й самопожертву задля досягнення ефемерної «вищої мети». Такий світогляд має вибудовуватися на догматичних засадах, що виключає можливість його творчої інтерпретації або ревізії, а отже, має упереджувати виникнення в активістів праворадикальних угруповань будь-яких сумнівів щодо правильності своїх учинків. Через це відстоювання власного світогляду підкріплюється фанатичною вірою в непогрішність свого керівника, створенням довкола нього міфологізованого ерзац-героїчного ореолу. Такий ідеологічний базис зазвичай вибудовується на маніхейському поділі світу на принципах «добра» і «зла», де має місце дихотомія і волонтаристське протиставлення «своїх» та «чужих», ідентифікація яких відбувається, насамперед, за етнічною ознакою.

Тому ідеологи правого радикалізму схильні до свідомого продукування ілюзій, призначення яких полягає у створенні контурів та конкретизації уявних «ворогів», на яких спрямовується агресія представників праворадикальних об'єднань. Протистояння з таким ворогом має романтичне забарвлення, загинути в боротьбі з ним визнається в середовищі правих радикалів учинком, гідним найвищої поваги. Відповідно, схвалення

отримують будь-які форми боротьби, серед яких застосування збройного насильства визнається цілком легітимним і найбільш прийнятним.

Також ідеологами правого радикалізму свідомо конструюється ідеологема обраності та вищості своїх adeptів, що позиціонуються як активна «творча меншість» – на протигагу знеособленій, безініціативній «масі». Еклектичне поєднання в межах праворадикальних ідеологічних доктрин незвичних і яскравих елементів має на меті здійснювати шокуючий вплив на масову, групову й індивідуальну свідомість, підкреслюючи винятковість та претендуючи на всеосяжність свого світогляду.

Інституціоналізація правого радикалізму відбувається через появу і поширення впливу в суспільстві груп, рухів, партій, окремих політично активних індивідів, діяльність яких становить потенційну або реальну загрозу застосування насильницьких, руйнівних дій щодо окремих громадян, органів державної влади й управління, суспільства в цілому або їхнього шантажування з метою ухвалення рішень та вчинення дій в інтересах радикально налаштованих політичних сил.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття в західноєвропейських і пострадянських державах спостерігається значна активізація крайніх політичних ідей, течій та партій, серед яких найбільш питома вага припадає на праворадикальні сили.

Агресивна ксенофобська риторика і нестримний соціал-популізм правих радикалів, їхній демонстративний антидемократизм, розширення пропагандистського впливу, значний суспільний резонанс масових заходів, які нерідко супроводжуються погромами і силовими сутичками з правоохоронними органами, викликають значне занепокоєння в сучасному світі.

Не є винятком у цьому процесі й Україна. Аналіз вітчизняного праворадикального руху засвідчує, що в його структурі наявні декілька ідейно-політичних течій, які відрізняються між собою використанням дуалістичних цінностей, міфів, символів, смислів, орієнтаціями на різні історичні й ідеологічні авторитети, методи досягнення цілей тощо. Така демонстративна доктринальна ірраціональність зумовлюється необхідністю поширювати свій вплив на різні сфери суспільного життя. Крім того, еклектичне поєднання різних елементів суттєво ускладнює здійснення раціональної критики ідеологічних доктрин правих радикалів із боку їхніх політичних опонентів.

На даний час у праворадикальному середовищі України наявні такі макротечії.

Традиціоналістський націоналізм, або «старі праві». Для його представників властивими є орієнтації на ідеологічні праці класиків націоналістичної думки, які обґрунтовують необхідність розгортання революційної, національно-визвольної боротьби з метою побудови незалежної держави. Вагомими складниками політико-ідеологічних доктрин представників цієї течії

є антисемітські та ксенофобські штампи, ідея вищості певної нації, мілітаристський пафос. Особливий акцент робиться на необхідності дотримання «расової чистоти» нації. Активізм традиціоналістів характеризується проведенням масових гучних акцій, тяжінням до створення парамілітарних формувань, активною видавничою діяльністю.

Модерний націоналізм, або «нові праві». У межах цієї течії спостерігаються спроби еклектичного поєднання етнонаціоналістичних і расових конструктів з елементами авангардного мистецтва, соціальної демагогії, ерзац-революційними ідеями «нових лівих», ідейно-політичними практиками західноєвропейських праворадикальних угруповань 1960–80-х рр. та арабських терористичних груп. Діяльність представників модерного націоналізму зосереджується на перенесенні своєї активності з вуличної площини до віртуальної сфери і характеризується посиленням присутності в мережі Інтернет через створення та підтримку різноманітних інформаційних ресурсів (сайтів, груп у соціальних мережах, форумів, чатів тощо).

Правий радикалізм в Україні набуває сьгодні загрозових масштабів. Міжнародні правозахисні організації й аналітичні центри фіксують значне зростання ворожнечі на ґрунті національної, расової та релігійної ненависті. Підтвердженням цього є актуалізація антисемітських ідей, їхня публічна демонстрація у вигляді образливих гасел та публічно тиражованих думок, конспірологічних, непідтверджених або завідомо перекручених фактів етнонаціонального походження окремих державних і політичних діячів, які в масовій свідомості асоціюються з корупцією і нерозв'язаними соціально-економічними проблемами.

Особливо резонансними стали погроми ромських поселень, які дедалі набувають системного характеру. У червні 2018 р. в м. Львові такий погром завершився загибеллю одного з переслідуваних представників цієї національної меншини. Президент Парламентської асамблеї Ради Європи М. Ніколетті назвав цей інцидент «расистською атакою» і закликвав українську владу «...надіслати чіткий сигнал про те, що безкарності щодо такого насильства стосовно циган немає» [10].

Навіть т.зв. «сміттєва люстрація», яка проводилася радикально налаштованими молодими людьми щодо окремих діячів політичного режиму В. Януковича, була засуджена Європейським союзом, адже одним із вихідних принципів верховенства права в демократичній державі є презумпція невинуватості. Крім того, у ст. 28 Конституції України зазначається: «Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню» [3].

У цілому, зазначені вияви сприяють поглибленню поляризації українського суспільства.

Навня в Україні політична опозиція обґрунтовано, спираючись на конкретні численні факти політично мотивованого насильства, вказує на поступову втрату контрольованості суспільними процесами в державі, фактичну неспроможність правоохоронних органів забезпечити громадський порядок і безпеку громадян.

Незважаючи на це, українське суспільство ще не готове повною мірою усвідомити масштаби і можливі наслідки цієї загрози. Значною мірою цьому сприяє ерзац-героїчний «патріотичний» ореол, що утворився довкола ультраправих спільнот через їхню участь в акціях громадянського протесту в листопаді 2013 – лютому 2014 р. й Антитерористичній операції на Сході України.

Окремі аналітики, посилаючись виключно на результати виборчих кампаній, намагаються применшити загрози для українського суспільства з боку правих радикалів. На їхню думку, низький рівень їхньої електоральної підтримки не дає підстав для хвилювання. Так, В. Лихачов у цьогорічному огляді «Ультраправий екстремізм як загроза українській демократії», не відкидаючи екстремістський характер діяльності багатьох ультраправих спільнот, стверджує: «Ультраправі радикали та екстремісти на даний момент не можуть претендувати на істотне представництво у парламенті, так само як і не мають реальних можливостей для приходу до влади в Україні» [4]. Рівень електоральної підтримки праворадикальних сил дійсно є незначним, але він не є показником усього спектра загроз із їхнього боку.

Праворадикальні сили своєю пропагандою та діяльністю сприяють дискредитації цінностей демократії, грубо порушують права і свободи інших громадян, провокують розпалювання міжнародної ворожнечі. Суттєво зросла активність керівників та неформальних лідерів праворадикальних організацій у засобах масової інформації. Для поширення своїх ідей праві радикали широко використовують можливості сучасних інформаційно-комунікативних технологій, за допомогою яких здійснюється масована пропаганда праворадикальних ідей, відбувається консолідація радикально налаштованих індивідів, вільно висвітлюється інформація про проведені та заплановані заходи, у тому числі й насильницького характеру.

Зазначені обставини певною мірою «легалізували» статус ультраправих організацій в українському суспільстві. Під впливом щоденних репортажів із зони бойових дій, повідомлень про вчинення тяжких злочинів із застосуванням зброї в суспільстві відбулася трансформація етичних уявлень населення. Насильство стало одним із провідних трендів соціально-політичного життя.

Показовою в цьому контексті є реакція «Громадського телебачення» на червневий ромський погром: «Ми, українські медіа, перестали називати речі своїми іменами. А може, ніколи й не робили цього. Якщо це так, то час – саме зараз. Учора у Львові вбили молодого ромського чоловіка. Попередня інформація слідства – неповнолітніми

молодиками з ультраправої групи. Так само, як і поліція, що підміняє злочини на ґрунті ненависті «хуліганкою», не розслідує їх, не знаходить тих, хто це вчинив, навіть, якщо їхні обличчя видно на відео, ми, українські медіа, не викриваючи ненависть, нетерпимість, брехню і маніпуляції, теж несемо відповідальність за це вбивство. Як ми далі розповідатимемо цю історію?» [6].

Отже, ексцеси за участю правих радикалів стали нормою повсякденного буття й уже не викликають значного осуду в сучасному українському соціумі. Змінилося й ставлення правоохоронних органів до протиправної діяльності ультраправих активістів. У більшості випадків працівники Національної поліції поводяться інертно або взагалі не втручаються. Кримінальні інциденти, скоєні за участю праворадикальних активістів, у переважній більшості лишаються безкарними.

Це пояснюється не лише низьким рівнем професіоналізму правоохоронців. Окремі добровольчі батальйони, утворені з числа активу праворадикальних організацій, на вимогу Європейського Союзу були інтегровані до правоохоронних органів. Деякі очільники ультраправих сил посіли керівні посади в новоутвореній Національній поліції та Національній гвардії України. Так, наприклад, один із колишніх керівників праворадикальної організації «Соціал-національна асамблея» В. Троян очолює Головне управління Національної поліції в Київській області. Формальна інтеграція до лав Національної гвардії України окремих добровольчих підрозділів, утворених на базі активу праворадикальних структур, реально не змінила їхнього суспільного і субординаційного статусу. У своїй діяльності вони орієнтуються радше на інтереси своїх засновників, аніж на чинне законодавство і директивні вимоги МВС України.

І найголовніше: сьогодні праві радикали мають реальну воєнізовану озброєну силу, добре відмобілізований та високомобільний актив, розгалужену мережу навчально-тренувальних таборів, у яких активісти оволодівають навичками поведіння зі зброєю і боєприпасами, опановують тактику дій під час сутічок із правоохоронними органами та вже застосовують її в різноманітних вуличних ексцесах. Бурхлива націонал-революційна та мілітаристська пропаганда, воєнізовані форми і методи підготовки активу свідчать про налаштованість правих радикалів на силовий сценарій здобуття влади в країні.

Висновки. Таким чином, правий радикалізм як суспільно-політичне явище в Україні є комплексом ідей, принципів, програмних настанов і соціальних практик, основою яких є різноманітні модифікації етнічного націоналізму. Суб'єкти правого радикалізму в Україні у своїй діяльності поєднують легальні (проведення масових агітаційних і протестних заходів, участь у виборчих кампаніях тощо) та підпільні методи діяльності екстремістського характеру. Соціальна практика вітчизняних ультраправих сил є недемократичною й авторитарною, характеризується використанням

популістської риторики й апеляцій до абстрактних ідеалістичних категорій, призначення яких полягає не в раціонально-прагматичному, а в надмірно експресивному, емоційно-чуттєвому сприйнятті реальності активістами праворадикальних спільнот. У поєднанні з культом харизматичного лідера, зазвичай наявного в більшості крайніх правих організацій, така ідеологічна практика має «вимкнути» в їхніх активістів почуття відповідальності за скоєні правопорушення та сприяти підпорядкуванню їхньої індивідуальної волі інтересам праворадикальної спільноти, до якої вони належать.

Перспективами подальших досліджень є розкриття теоретичних аспектів дослідження феномена правого радикалізму.

Список використаних джерел

1. Алленов, СГ., 2008. 'Угроза правого экстремизма и опыт её подавления в Федеративной Республике Германия (1990–е гг.)', *Вестник Воронежского государственного университета. Серия: История. Политология. Социология*, №1, с.3–11.
2. Аршинова, АИ., 2012. 'Молодежный радикализм в политическом процессе современной России (1990–2000–е гг.): автореф. дисс. ... канд. полит. наук: спец. 23.00.02 «Политические институты, процессы и технологии», М., 27 с.
3. 'Конституція України' (тлумачення від 29.05.2017, підстава v002p710–13) [Електронний ресурс], *Офіційний сайт Верховної Ради України*, 2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96–vr>.
4. Лихачов, В., 2018. 'Ультраправий екстремізм як загроза українській демократії', URL: <https://freedomhouse.org/report/special-reports/far-right-extremism-threat-ukrainian-democracy-ukrainian-translation>.
5. Минкенберг, М., 2004. 'Новый правый радикализм в сопоставлении: партии, движения и среды', *Актуальные проблемы Европы*, №2, с.16–32.
6. 'Називати речі своїми іменами' (від редакції), 2018, URL: <https://hromadske.ua/posts/nazyvaty-rechi-svoimy-imenamy-vid-redaktsii>.
7. Погорельская, СВ., 2004. 'Введение. Методологические проблемы исследования правого радикализма', *Актуальные проблемы Европы*, №2, с.6–15.
8. Функе, Х., 2004. 'Новый правый популизм в Европе: Сравнительный анализ политических партий и движений', *Актуальные проблемы Европы*, №2, с.74–98.
9. Шеховцов, АВ., 2008. 'Новый правый радикализм: к вопросу об определении', *Вестник СевГУ*, Вып.41, с.141–144.
10. 'President condemns attack against a Roma community in Ukraine', 2018, *Official site of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe*. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/NewsView-EN.asp?newsid=7122&lang=2&cat=15>.

References

1. Allenov, SG., 2008. 'Ugroza pravogo jekstremizma i opyt ejo podavlenija v Federativnoj Respublike Germanija (1990–e gg.) (The threat of right-wing extremism and the experience of its suppression in the Federal Republic of Germany (1990s))', *Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Istorija. Politologija. Sociologija*, №1, s.3–11.
2. Arshinova, AI., 2012. 'Molodezhnyj radikalizm v politicheskom processe sovremennoj Rossii (1990–2000–e gg.) (Youth radicalism in the political process of modern Russia (1990–2000–s))': avtoref. diss. ... kand. polit. nauk: spec. 23.00.02 «Politicheskie instituty, processy i tehnologii», M., 27 s.
3. 'Konstytucija Ukrai'ny (Constitution of Ukraine)' (tлумачennja vid 29.05.2017, pidstava v002p710–13) [Elektronnyj resurs], *Oficijnyj sajт Verhovnoi' Rady Ukrai'ny*, 2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96–vr>.
4. Lyhachov, V., 2018. 'Ul'trapravyy ekstremizm jak zagroza ukrai'ns'kij demokratii' (Ultra-right extremism as a threat to

Ukrainian democracy'), URL: <https://freedomhouse.org/report/special-reports/far-right-extremism-threat-ukrainian-democracy-ukrainian-translation>.

5. Minkenber, M., 2004. 'Novyj pravyy radikalizm v sopostavlenii: partii, dvizhenija i sredy (New right radicalism in comparison: parties, movements and environments)', *Aktual'nye problemy Evropy*, №2, s.16–32.

6. 'Nazyvaty rechi svoi'my imenamy (Name things with your own names)' (vid redakcii'), 2018, URL: <https://hromadske.ua/posts/nazyvaty-rechi-svoimy-imenamy-vid-redaktsii>.

7. Pogorel'skaja, SV., 2004. 'Vvedenie. Metodologicheskie problemy issledovanija pravogo radikalizma (Introduction Methodological problems of the study of right radicalism)', *Aktual'nye problemy Evropy*, №2, s.6–15.

8. Funke, X., 2004. 'Novyj pravyy populizm v Evrope: Sravnitel'nyj analiz politicheskikh partij i dvizhenij (New Right Populism in Europe: A Comparative Analysis of Political Parties and Movements)', *Aktual'nye problemy Evropy*, №2, s.74–98.

9. Shehovcov, AV., 2008. 'Novyj pravyy radikalizm: k voprosu ob opredelenii (New right radicalism: to the question of the definition)', *Vestnik SevGTU*, Vyp.41, s.141–144.

10. 'President condemns attack against a Roma community in Ukraine', 2018, *Official site of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe*. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/NewsView-EN.asp?newsid=7122&lang=2&cat=15>.

* * *